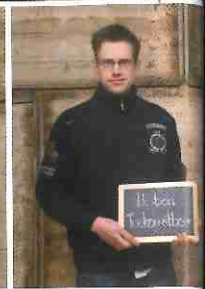
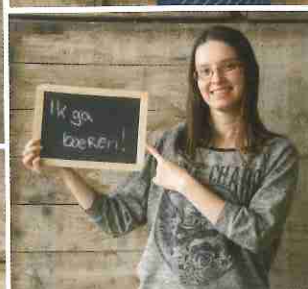
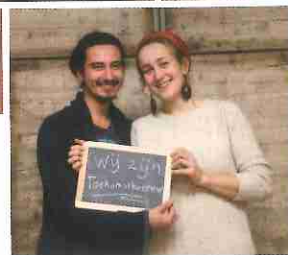

Boeren is keihard werken,
maar bovenal is het een
manier van leven.

TOEKOMSTBOEREN OP ZOEK NAAR BETROKKEN
BURGERS, REGIONALE AFZET EN VOORAL LAND

DE PADEN VAN DE TOEKOMSTBOER

Terwijl ons dagelijks voedsel nog slechts een commodity is op de wereldmarkt, bouwt een wereldwijde beweging van jonge boeren aan regionale voedselsystemen. Samen met burgers. La Via Campesina vertegenwoordigt wereldwijd 200 miljoen boeren. In Nederland is de Vereniging Toekomstboeren bij de beweging aangesloten.

TEKST KLARIEN KLINGEN | FOTO'S ANNE CARL

Nog voor de eerste ochtendstralen de nacht breken, stap je in je klompen. Er moet gemolken worden. De koeien, ook nog maar half wakker, weten dit ook. Kalmpjes, met zachte hand aangemoedigd, stappen ze naar de melkstal. Aan het eind van de dag bedenk je dat morgen vroeg een bestelling raapsteeltjes klaar moet staan. Boeren is keihard werken, maar bovenal is het een manier van leven.¹⁾ Een manier van leven die diep verweven is met de seizoenen, met het ritme van dieren, met de eigenschappen van de regio. En met de tijd. Boeren als een manier van leven staat al lange tijd onder druk en wordt bedreigd. Tegelijkertijd is er een groeiende groep nieuwe boeren die betekenis zoekt in het boerenleven en vitaliteit in de landbouw brengt.

Terwijl het vroeger vechten was, wie het bedrijf over zou nemen hebben tegenwoordig weinig jongeren zin om het leven van hun ouders achterna te gaan. Volgens onderzoek van het ZLTO²⁾ heeft dit te maken met de vooruitzichten die een leven in de landbouw met zich brengt. Een leven vol geploeter, gestress en onzekerheid. Waarin inkomsten onder druk staan door steeds hogere kosten en steeds lagere prijzen. Een bedrijfsvoering die onderworpen is aan steeds strengere milieu- en hygiënereggeving. Een leven dat steeds meer in het teken staat van administratie, leningen en hypotheek in plaats van werken op het land. Een leven van isolatie en eenzaamheid in een leeglopende platteland en met weinig waardering vanuit de maatschappij. Waar zijn alle vrijheidsgraden van het boerenleven aan verloren

Natuur en burger worden onderdeel van het boerenbedrijf

Beleidsmakers en wetenschappers bepalen wat wel of niet duurzaam is, de bank wat wel of niet rendabel is.

gegaan? Aan wie? De prijs en productvoorwaarden worden bepaald door de groothandel en de supermarkt die weer gekoppeld is aan de internationale markt. Wat wel en niet duurzaam is wordt bepaald door een groep beleidsmakers en wetenschappers. Wat wel of niet rendabel is, wordt bepaald door de bank. De prijzen worden steeds lager dus om je hoofd boven water te houden moet je uitbreiden en intensiveren. Meestal ten koste van milieu, dierwelzijn of de leefbaarheid van het landelijke gebied. Een biologisch keurmerk verandert daar weinig aan. Ook daar zijn het groothandel, supermarkten, onderzoekers, beleidsmakers en andere partijen die ver van het boerenleven afstaan die de landbouw sturen. Boeren moeten maar een manier vinden om daar mee om te gaan. Elke boer weet dat dit een doodlopende weg is. Dat er op deze manier uiteindelijk maar een paar boeren over blijven.

Een groeiend aantal initiatieven is zich aan het ontkoppelen van deze vorm van landbouw. Ze bouwen aan een voedsel en landbouwsysteem dat vorm gegeven wordt door boeren en burgers. Veel van deze initiatieven zijn afkomstig van toekomstboeren. Ze verbouwen groente, graan, fruit of kruiden. Houden koeien, buffels, varkens of kippen. Niet zomaar, maar door te experimenteren met nieuwe benaderingen en praktijken.

Sommige van deze benaderingen zijn al gerijpt en beproefd.³⁾ Community supported agriculture is daar een voorbeeld van. Hier gaat het om bedrijven waar boer en burger direct aan elkaar zijn verbonden, risico's delen en samen vorm geven aan het bedrijf.⁴⁾ Anderen benadering zijn in opkomst. Zo maakt permacultuur, dat voorheen vooral toegepast werd op moestuinen, nu haar entree in de landbouw. Dit jaar komen er 12 permacultuur landbouwbedrijven bij. Deze boeren gebruiken ecologische processen voor het reguleren van het landbouwsysteem.⁵⁾ Bijvoorbeeld door bepaalde planten in te zetten om nutriënten, plagen en onkruid te beheren. Weer andere benaderingen zijn nog volop in de ontwikkeling. Met voedselbossen is bijvoorbeeld al met succes geëxperimenteerd.⁶⁾ Aan een verdienmodel wordt nog gewerkt. Volgens rekenmodellen kan het. Er zijn meer praktijken van boeren in samenwerking met de natuur of met burgers, die niet per se onder een bekende benadering vallen. Bijvoorbeeld het gebruik van vergeten soorten, rassen en variëteiten. Met deze praktijken verbindt de toekomstboer de landbouw aan de natuur en aan de maatschappij. Er ontstaat een nieuwe dynamiek. De natuur is niet alleen maar het decor waarin het boeren zich afspeelt. En de burger is niet alleen een puntje aan het eind van de keten. De natuur en de burger worden onderdeel van het boerenbedrijf. Ze werken met elkaar samen. En door samen te werken

maken ze een bepaalde mate van loskoppeling van de wereldmarkt, van de supermarkten, groothandel en industrie mogelijk. Een loskoppeling van de logica van winst en exploitatie naar een landbouw waarin de waarden van boer en burger leidend zijn. Dit gaat voorbij duurzaamheid. Terwijl duurzaamheid vaak gericht is op het beperken van schade aan, zoeken toekomstboeren vooruitgang in de natuur en maatschappij. Behalve voedsel produceren ze biodiversiteit, schoon water, een mooi landschap, bevorderen ze sociale cohesie, bieden ze een plek waar de burger tot rust kan komen en dragen ze bij aan een weerbaar voedselsysteem.

Er zijn uitdagingen die deze vooruitgang bemoeilijken maar ook mogelijkheden om ze meer kracht te geven. De vereniging Toekomstboeren (nu 200 leden) wil hier een bijdrage aan leveren. Een van deze uitdagingen is het vooroordeel over de toekomstboer. Vergunningen of financiële steun zijn vaak moeilijk te verkrijgen omdat de benadering van de toekomstboer niet begrepen wordt. Regels en wetgeving op het gebied van hygiëne en verwerking zijn veelal gebaseerd op industriële landbouw. En stellen eisen die voor toekomstboeren noch nodig noch betaalbaar zijn. Dit bemoeilijkt bijvoorbeeld het zelf verwerken van producten. De vereniging probeert dit te veranderen. Een andere uitdaging is land. Er zijn geen gebaande paden voor nieuwe boeren om land te verkrijgen. Met landmarkten koppelt de vereniging landeigenaren aan landzoekenden. Maar dit is niet genoeg. Om de exploitatie van land echt tegen te gaan moet grond uit het economisch systeem. Er moeten nieuwe eigendomsconstructies komen waarin land betaalbaar wordt en boer en burger zeggenschap hebben.⁷⁾ Er zijn ook mogelijkheden. Door uitwisselingen en excursies te organiseren kunnen boeren van elkaars ervaringen leren en elkaar inspireren. Deze ontmoetingen vormen ook een bodem voor nieuwe initiatieven voor zowel boeren als de vereniging. Ze geven kracht en laten zien dat je niet alleen bent. Ook op Europees⁸⁾ en wereldwijd niveau staan de toekomstboer en de vereniging er niet alleen voor. Samen met boerenorganisaties van 73 andere landen en 200 miljoen kleinschalige boeren zijn we onderdeel van La Via Campesina en strijden we voor voedselsoevereiniteit: het recht van boeren en burgers om vorm te geven aan hun eigen voedsel- en landbouwsysteem. Waarin boeren als een manier van leven tot volle bloei kan komen. ■

- 1) Prof. Jan Douwe van der Ploeg (Wageningen UR) zet dit mooi uiteen in: Van der Ploeg (2013), Ten qualities of family farming. Farming Matters 29(4).
- 2) Ton Duffhuus (2014), If farming becomes surviving!
- 3) Zie workshopverslag: 'Nieuwe boeren, Nieuwe landbouw' op voedselonders.nl
- 4) Zie bv ook: Tuinderij Croy, Assum en het Proefveld op toekomstboeren.nl
- 5) Zie bv ook: Tuinderij de Voedselketen, Permacultuur Proeftuin Samenland, Permacultuurtuinderij de Veldhof en Melkveehouderij Buitenvorwachting op toekomstboeren.nl
- 6) Zie bv ook: Food Forestry Netherlands en Voedselbos Leeuwarden op toekomstboeren.nl
- 7) Zie: 'land voor nieuwe boeren' op voedselonders.nl
- 8) Zie: 'New peasants in Europe' op voedselonders.nl